

CARL-AXEL GEMZELL: Raeder, Hitler und Skandinavien. Der Kampf für einen maritimen Operationsplan. Bibliotheca Historica Lundensis XVI. Lund, Gleerup, 1965. XVI + 390 sider med 6 kort. 45 sv. kr.

Den 10. oktober 1939 bragte den tyske flådechef Erich Raeder for første gang Norge på dagsordenen i Rigskanselliet, idet han henledte Hitlers opmærksomhed på den betydning det ville have for krigsmarinen, hvis man kunne sætte sig i besiddelse af støttepunkter på den norske vestkyst. Hitlers reaktion var negativ, for hans interesser og kræfter var helt bundet af felttogsplanerne mod Frankrig, og først i midten af december, da stormagtskonstellationerne stillede sig anderledes, lykkedes det for admiralen at skaffe sig Hitlers øre for et første, helt uforpligtende overslag over de tyske muligheder for at sætte sig fast i Norge.

Det er denne meget væsentlige fase i efterårets tyske militære planlægning som den svenske docent Carl-Axel Gemzell har sat sig for at belyse i disputatsen »Raeder, Hitler und Skandinavien«. Det er ikke ukendt land der her er betrådt, men Gemzell fremlægger et stort og nyt materiale, og bogen er så afgjort den betydeligste der er skrevet om emnet til dato.

Siden 1946, da den allierede militærdomstol i Nürnberg idømte Det tredje Riges storadmiral livsvarigt fængsel som ophavsmanden til overfaldet på Norge og Danmark den 9. april 1940, har initiativet den 10. oktober stået i brændpunktet for forskerdebat¹ og dermed også for den diskussion om krigsskylden som blev Nürnbergprocessens golde arv til efterkrigstidens historikere. Frontlinierne fulgte her i det store og hele verdenskrigens, idet man fra »vestlig« side understregede fremstødets offensive træk, mens tyskerne fremhævede dets defensive karakter. Selv havde Raeder allerede i de sidste krigsår og senere under processen stejlt hævdet, at hans udspil skyldtes sikre Abwehr-meldinger om engelske forberedelser til en landgang i Norge, og at det altså var af rent præventiv natur. Det var en opfattelse der blev fælleseje for verdenskrigens pensionerede tyske admiraler og som i 1952 fik sin videnskabelige underbygning i Skandinaviens ekspert, professor Walther Hubatsch's store og grundlæggende arbejde »Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940«.² Bogen blev hurtigt standardværket såvel indenfor som udenfor Tysklands grænser, men dens apologetiske tendens og stedvis svigtende kildebehandling var mærkbar, og den kunne trods forfatterens ubestrideligt store viden om tyske maritime forhold ikke i længden tilfredsstille. Tværtimod understregede værkets flygtige be-

¹ Vedrørende litteraturen indtil 1952 se Magne Skodvin: Norge i stormaktspolitikken opp til 9. april, (Norsk) Historisk Tidsskrift 1952/53.

² Hubatsch's bog kom i 1960 med uændret tekst under titlen: „Weserübung“. Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen.

handling af oktober-initiativet nødvendigheden af en dybtgående analyse ikke blot af Søkrigsledelsens planer i efteråret og vinteren 1939, men også af admiralernes og herunder naturligvis især Raeders søstrategiske tanker i fredsårene før krigsudbruddet. Først herigennem ville Norges-initiativet få de rette proportioner og dets karakter af et offensivt eller et defensivt udspil blive bestemt. Det er Gemzells fortjeneste, at han har givet sig i lag med denne store undersøgelse og i det hele løst den på en tilfredsstillende måde.

Hovedmassen af Gemzells materiale er ikke tidligere offentliggjorte akter fra det tyske marinearkiv, der i et omfang på omkring 60.000 pakker i kapitulationsdagene faldt i de allieredes hænder og senere førtes til London som krigsbytte. Hertil kommer Overkommandoens arkiver, hvor man især hæfter sig ved materialet fra Abteilung Wehrmacht-propaganda og de meget værdifulde samlinger fra Værnemagtens oprustningskontor, Wehrwirtschaftsamt. Også dele af det i øvrigt næsten ødelagte Luftwaffe-arkiv har stået til Gemzells disposition, mens bogens sømilitære problemstilling kun i ringe grad har gjort det nødvendigt at ty til hærens og udenrigsministeriets akter. Det imponerende kildegrundlag afrundes af en række privatarkiver af mere beskedent størrelse og interesse samt af ca. 30 interviews af fortrinsvis højtstående tyske militærpersoner.

En vigtig kildegruppe for Gemzell under hans analyse af udviklingen i trediverne er krigsspillene, og han dokumenterer overbevisende, hvilken betydning Raeder tillagde dem som et led i krigsforberedelserne (s. 28 f.), men han burde i højere grad have delagtiggjort sine læsere i sine refleksioner over deres værdi som udsagn om Søkrigsledelsens faktiske strategiske målsætning på et givet tidspunkt. Krigsspillene var ikke operationsplaner, de arbejdede med en tænkt situation flere år ud i fremtiden og gennemspilledes ofte med skibe der endnu lå på beddingen; også de udenrigspolitiske forudsætninger kan til tider forekomme nok så løse. Det ville have været nyttigt at få klaring over, hvilke betingelser der bestemte krigsspillet, og hvem der dikterede dem. Hyppigt synes det at have været Raeder, men skete det da af egen magtfuldkommenhed, eller var storadmiralen bundet af direktiver fra den politiske ledelse? Og hvilke andre hensyn af mere eller mindre relevant karakter kunne i øvrigt spille ind? Gemzell burde have taget disse spørgsmål op til en principiel drøftelse, og trods sin skepsis overfor interview-formens muligheder havde han sikkert med udbytte kunnet konsultere sine sømilitære vidner på netop dette punkt.

Gemzells hovedopgave har som nævnt været at undersøge »welche strategischen Ziele die Marine, oder richtiger ihr Oberbefehlshaber Erich Raeder, sich beim Ausbruch des zweiten Weltkrieges gesteckt hatte,

sowie welche Mittel er anwandte, um Hitler dafür zu gewinnen« (s. 1). Disputatsen falder dermed naturligt i to hovedafsnit.

Gemzell indleder det første med at påpege, hvorledes den britiske søkrigsteoretiker Sir Julian Corbetts ideer om handelskrigen som flådens hovedopgave efter verdenskrigen slår igennem i den tyske marinepolitik. I modsætning til den tirpitz'ske strategi, der i overensstemmelse med amerikaneren Mahans lære havde lagt hovedvægten på slagskibsflåden og søgt »die grosse Entscheidungsschlacht« i Nordsøen, omstillede man sig nu til at føre krydserkrig og bekæmpe handelsskibene i Atlanten. Corbetts tyske popularisator, viceadmiral Wolfgang Wegener, var den der skarpest formulerede opgøret med den tirpitz'ske æra og som under devisen »Atlantkriegführung von Atlantikriegsstützpunkten aus« proklamerede den nye strategiske målsætning overfor en bredere offentlighed. Gemzell gør et stort nummer ud af Wegeners betydning for den tyske flådes strategiske »revolution« og ikke mindst for Raeders egne ideer, men han synes her at skyde over målet, og jeg skal senere i en anden sammenhæng beskæftige mig mere indgående hermed.

I hvert fald fra 1932 blev handelskrigsførelsen i Atlanten anset for krigsmarinens hovedopgave. Dette drog nødvendigvis problemet om flådens uheldige udgangsposition med sig, og Gemzell følger denne diskussion og påviser på grundlag af et yderst interessant materiale, med hvilken alvor man i marineledelsen så på spørgsmålet om de manglende støttepunkter for Atlantikrigsførelsen, og hvorledes Raeder aldrig forsøgte nogen lejlighed til at frembære sine ønsker herom for Hitler og forsvarsministeriet. Indtil 1938, da Frankrig og Sovjetunionen regnedes for hovedmodstanderne i en kommende konflikt, rettede interessen sig naturligt mod Spanien, Azorerne og De kapverdiske Øer, og også en besættelse af Åland, Dagö og Ösel var med i billedet i forbindelsen med operationer mod den sovjetiske flåde i Østersøen. Derimod har Gemzell kun fundet få reminiscenser i materialet af en diskussion vedrørende sikringen af udfaldsvejene til Nordatlanten, det spørgsmål der har hans hovedinteresse. En præventivbesættelse af Færøerne blev behandlet i Marineakademiets krigsspil i 1936 og dukkede op igen i chefen for »das Flottenkommando«, admiral Carls' krigsspil i 1938. Operationen lå imidlertid tydeligvis udenfor flådens formåen, og i en tale overfor Hitler i februar 1937 slog Raeder da også klart fast, at det var nytteløst at søge Nordsøpositionen forbedret under en krig mod Frankrig. Dette kunne kun ske ved at man satte sig fast på linien Island-Shetlandsøerne-Skotland – og det var en umulighed (s. 62).

Men Gemzell er på jagt efter Norge i støttepunktsdebatten, og han har fundet en tale, holdt af Raeder under gennemgangen af vinterens krigsspil den 12. april 1938 i Kiel, hvori admiralen så vidt vides for både

første og sidste gang i akterne direkte omtaler Wegener og hans forslag om at søge operationsbasen udvidet med en besættelse af Danmark og Norge. Det sker i samme åndedrag som Raeder uden navns nævnelse kommer ind på chefen for Østersøstationen, admiral Albrechts tanker om, at man i tilfælde af en krig mod Sovjetunionen bør besætte øer i Den finske Bugt, og Gemzell finder, at Raeder med sin tale tager afstand fra den albrechtske strategi til fordel for den wegenerske. Han slutter kapitlet med den ganske vist forsigtige konklusion, at Raeders omtale af Wegener måske er et udtryk for, at flådechefen anså viceadmiralens Norgespolitik for det rette alternativ til den skyttegravskrig langs Maginotlinien, som han tidligere havde omtalt med bekymring. I hvert fald viser det, hævder Gemzell, at flådechefen beskæftigede sig med forslaget (s. 70). Jeg har svært ved at følge Gemzell selv i denne beskedne konklusion, som jeg finder baseret på en mistolkning af Kielertalen.

Ifølge Gemzell (s. 63 f.) sagde Raeder her bl. a.: »Eine Durchführung der operativen Möglichkeiten, wie sie hier im Kriegsspiel geschehen ist, bringt jeden Bearbeiter sehr schnell zu der Folgerung im Interesse der Seekriegführung an die politische Leitung oder auch an die Leitung der Gesamtkriegführung gewisse Forderungen zur Änderung der politischen Ausgangslage zu stellen, in der selbstverständlichen Erkenntnis, dass gerade bei der Seekriegführung gewisse Änderungen der politischen Lage sich entscheidend auswirken. So ist es bei der Ostsee-Kriegführung klar, dass der Besitz der Aaland-Inseln, ebenso wie Finnlands und Estlands, unsere Kriegsaufgaben gegen Russland wesentlich erleichtern und vereinfachen würde. Aus demselben Gedankengang heraus kann man den Ideen des Admirals Wegener folgen und zur Durchführung des Seekriegs zunächst die Besetzung von Dänemark und Norwegen verlangen«. Dette ville naturligvis lette søkrigsførelsens opgaver, men, sagde Raeder, man måtte ikke undervurdere de vanskeligheder der var forbundet ved at sætte sig i besiddelse af sådanne baser. Spørgsmålet var derfor, om man ikke i første omgang var bedst tjent med, at de enkelte lande – her nævner Raeder specielt Danmark, Estland og Finland – forblev neutrale; først når deres stilling blev anfægtet af fjenden, kunne man slå til. Og Raeder sluttede: »Wir haben in der Marine immer auf dem Standpunkt gestanden, dass die Zielsetzung der Gesamtkriegführung von der politischen Leitung ausgehen muss. Gerade die Kriegsspiele zeigen uns immer die innige Verflochtenheit zwischen Politik und Seekriegführung. Gerade wir müssen uns deshalb davor hüten, Forderungen an die politische Leitung und Gesamtkriegführung zu stellen, die zwar vom Standpunkt der reinen Seekriegführung als erwünscht und vorteilhaft gelten können, im übrigen aber der gesamt-politischen und Wehrmachtkriegslage nicht Rechnung tragen«.

Det er svært at se, at Raeders tale skulle lægge op til nogen valg-situation mellem på den ene side Albrechts og på den anden Wegeners tankegang. Dens formål var efter min mening overhovedet ikke at tage stilling til de to forskellige offensive stødretninger i deres strategiske brugbarhed – det ville iøvrigt også have været ejendommeligt i en tale der varede 20 minutter og var af så generel natur – men alene at slå fast overfor admiralitetet, at søstrategien må underordnes den politiske konception, et synspunkt der forøvrigt var i strid modsætning til Wegeners hovedkrav om at den politiske og militære strategi må underordnes den maritime. Vi savner fra Gemzell en analyse af, under hvilke former og for hvilket forum talen blev holdt. Selv kan jeg ikke befri mig fra den tanke, at Raeders udspil bør ses på baggrund af Blomberg-Fritsch-krisen, der to måneder tidligere havde ført til en betydelig udskiftning i militærhierarkiets top, og som sikrede Hitlers og partiets greb om Værnemagten. Raeder havde i mere end een forstand en fin fornemmelse for, hvorfra vinden blæste, og det er højst troligt at han netop benyttede denne lejlighed, hvor flådens højeste officerer var forsamlet, til at give dem en opsang og en advarsel. Eksemplet er eet blandt flere på at Gemzells kritiske sans svigter, når han rider sin tese for hårdt.

Det var i virkeligheden først krigsforberedelserne mod England, som fra sommeren 1938 aktualiserede den nordatlantiske operationsbasis. I august nedsatte Raeder en hjernetrust i O.K.M., der afstak hovedlinierne for flådeoprustningen og gennemgik hele den strategiske baggrund for en søkrig mod England. Det vigtigste resultat af udvalgets arbejde blev den såkaldte Z(iel)-Plan, der sigtede frem imod opbygningen af en stor homogen Atlantflåde inden 1945, men også mulighederne for at gennembryde den ventede engelske blokadelinie og chancerne for at erhverve Atlantstøttepunkter blev gennemdrøftet, og de stod igen i centrum for det store krigsspil mod England i vinteren 1938/39. Både dette og ekspertudvalgets overvejelser har afkastet et værdifuldt materiale, som Gemzell fremlægger i fyldige og oplysende citater. Meningerne om den rette strategi var som venteligt delte. Raeders nære militære rådgiver, chefen for Østersøstationen, admiral Carls, anbefalede således en erobring af Danmark i forbindelse med et fremstød mod Brest på den franske Atlanterhavskyst, mens et af ekspertudvalgets medlemmer, admiral Witzell, krævede en besættelse af Norge; også staben for »das Flottenkommando« var inde på samme tanke selvom det kun var som en præventivforanstaltning mod en engelsk invasion. Vigtigst er det dog, at Raeder et halvt år før krigsudbruddet klart foretrak den »franske« løsning fremfor en besættelse af Danmark og Norge. En erobring af Danmark fandt han i overensstemmelse med den rådende mening i Søkrigsledelsen unødvendig, da englænderne formentlig ikke ville trænge

ind i Østersøen, og hvad Norge angår slog han fast (s. 142): »Ich glaube . . . sagen zu können, dass ein Stützpunkt in Norwegen, selbst wenn sich die Möglichkeit ergibt, ihn durch eine Wehrmachtoperation in Besitz zu nehmen, nicht die erhoffte Entschlussfreiheit für die ozeanische Kreuzerkriegführung erwarten lässt«. Derimod så han i fremstødet mod Brest en plan, der yderligere havde den fordel, at den kunne forenes med Luftwaffes ønsker om baser på hollandsk og belgisk jord.

På baggrund af bl. a. dette citat er det højst mærkværdigt, at Gemzell ikke desto mindre kan fastslå, at Norges-initiativet var »et logisk og konsekvent« udtryk for Raeders fra Wegener overtagne strategiske konception (s. 235), og at det var denne der – for at blive i Gemzells terminologi – tvang ham til at handle, dvs. sætte sig fast i Norge (s. 248). Tesen om storadmiralens elevforhold til Wegener forfølges bogen igennem med stor élan, men under så megen vold på stoffet, at den har svært ved at overbevise.

Gemzell mener således at kunne påvise, at marineledelsens nyorientering bort fra den tirpitz'ske strategi finder sted i nøje tidsmæssig sammenhæng med fremkomsten af Wegeners kampskrift »Die Seestrategie des Weltkrieges« i 1926. Det er i bedste fald en meget skematisk forklaring på et nybrud i flådepolitikken som har sine rødder tilbage i et kompleks af historiske, politiske, tekniske og økonomiske forudsætninger. Gemzell ser beviset deri, at krigsspillene indtil 1925/26 endnu helt er præget af tanken om »die Entscheidungsschlacht«; han synes imidlertid at glemme, at flådeslaget endnu var målet for krigsspillet i 1928, to år efter at Wegeners bog var kommet som privattryk. Et andet argument finder Gemzell i Panserskibsprogrammet af 1927, men han er ikke i stand til på noget samtidigt materiale at overbevise om, at marineledelsen med bygningen af det første lommelagskib endeligt havde lagt sig fast på handelskrigen i Atlanten; derimod henviser han til to Raeder-udtalelser fra henholdsvis 1933 og 1937, der tværtimod at fremhæve den atlantiske målsætning med lommelagskibet understreger de begrænsede opgaver, man oprindeligt havde tiltænkt det i Nordsøen (s. 153–54). Lommelagskibet og dets to efterfølgere var da langt snarere børn af Versaillestraktatens maximumsbestemmelser for slagskibsbyggeriet og udtryk for ønsket om, at man kunne få rådighed over hypermoderne, all-round krigsskibe til indsats mod den overlegne franske sømagt. Det undrer også, at Gemzell her som andre steder som bevissted benytter historiske fremstillinger udarbejdet i marinens krigsvidenskabelige afdeling uden kommentarer endsige reservationer (s. 33 f.). Nok var der her tale om en historisk forskning, men arbejdsgiveren var nu i første række Raeder og ikke Clio, og der er næppe fra afdelingen udgået noget værk som ikke har været bestillingsarbejde og som ikke har haft sit

ganske specifikt flådepolitiske sigte. Gemzells krav om, at ethvert dokument bør vurderes på baggrund af dets tilblivelseshistorie, burde derfor også have sat sig spor i en analyse her.

Væsentligt for den rette forståelse af marineledelsens forhold til Wegener er det imidlertid at gøre sig klart, at denne kun er elev af Julian Corbett, der allerede i 1911 havde introduceret den nye lære om handelskrigen i sin »Some Principles of Maritime Strategy«. Gemzell er naturligvis klar over dette og understreger da også, at Wegener kun er original i sin omplantning af englænderens ideer til tyske forhold og i sin specielle »franske« og »dansk-norske« løsning på støttepunktsproblemer (s. 18 og 24). Men han glemmer hurtigt dette forbehold og henviser i det følgende bestandig i bred almindelighed til Wegener, når han med større ret burde have citeret Corbett (se f. eks. s. 61, 97, 137 og 148). Tilsvarende kan heller ikke Raeder komme med nogen almindeligt holdt betragtning af søstrategisk natur, uden at Gemzell straks kan henføre den til Wegeners lære (se f. eks. s. 39, 41 og 48). Det skaber falske associationer hos læseren om Wegeners norske engagement, og det har da også sløvet Gemzells eget blik for, hvornår Wegener med rette kan siges at være original. Iøvrigt er Raeder ikke født »wegenerianer«, hævder Gemzell, der vil mene at hans »omvendelse« finder sted, efter at han i 1928 blev udnævnt til flådechef. Gemzell kender imidlertid ikke meget til Raeders indstilling i disse år og nøjes med at henvise til hans tobindsværk om krydserkrigen 1914–18, som den daværende Kapitän zur See arbejdede på i årene fra 1922 til 1923. Raeder skulle her endnu stå helt under indtryk af den tirpitz'ske strategi. Nu er hans opfattelse i dette arbejde betydeligt mere nuanceret, end Gemzell vil gøre det til, men iøvrigt er »Kreuzerkrieg« vel ikke den kilde man først og fremmest bør gå til, når det drejer sig om at udforske, hvad Raeder mente om verdenskrigens flådepolitik i disse år. Arbejdet var officiel marinehistorie, de to første bind i monumentalværket »Der Krieg zur See 1914–18«, og Marinearkivet stod som udgiver og sponsor. Værket var en hyldest til indsatsen under krigen og skulle bidrage til »das deutsche Volk wieder zusammenschliessen zu treuer, selbstloser Arbeit im Dienste der Gesundheit des Wiederaufbaus unseres deutschen Vaterlandes«! (Kreuzerkrieg, Bd. I, s. VIII). Stedet var således næppe egnet til noget opgør med admiralstabens politik, og Gemzells argumentation virker for overfladisk og for løs her.

I februartalen 1937 var Raeder under udviklingen af sine strategiske betragtninger bl. a. inde på verdenskrigens forfejlede marinestrategi og lagde sig her tæt op ad Wegeners kritik. Gemzell foretager en sammenligning mellem talens ordlyd og tilsvarende afsnit i »Die Seestrategie des Weltkrieges« og konstaterer en »idemæssig afhængighed af Wegener som

endog kan belægges verbalt«. Han konkluderer, at Raeder hermed i praksis har vist sig som en tro elev af Wegener (s. 57). Men Gemzell synes helt at overse, at denne overensstemmelse ikke nødvendigvis behøver at udtrykke andet, end at admiralen under udarbejdelsen af sit manuskript har benyttet Wegeners bog for dens klare sprogs og præcise formuleringers skyld, og at dette ikke i sig selv konstituerer et lærer-elev forhold. Analysens konklusion afslører imidlertid, at den svenske historiker under forfølgelsen af sin tese slet ikke har haft blik for den meget nærliggende tanke, at Wegener ikke var manden bag nybruddet i den tyske flådestrategi, men kun dens talerør. Det er i hvert fald et synspunkt der ville have unødvendiggjort Gemzells krampagtige tolkningsforsøg og som burde være taget op til en undersøgelse.

Gemzells forfejlede Wegener-tese kan imidlertid ikke ødelægge det glimrende oplæg som den svenske forsker gennem fremstillingen af støttepunktsdebatten i mellemkrigsårene har givet til forståelsen af Raeders og Søkrigsledelsens planer og overvejelser i krigens første måneder. Her befinder Gemzell sig i en periode der er struktureret af historikere før ham,³ og hvis hovedkilder længe har været kendte, men alligevel formår han på grundlag af sine arkivundersøgelser at føje væsentlige sider til, og han har skabt et organisk sammenhængende og i det hele overbevisende billede af Raeders vej frem mod udspillet den 10. oktober. Meget overlegent og dygtigt gennemført er således den kildekritiske analyse af traditionsudviklingen bag Raeders konferencenotat af nævnte dato (s. 293–330). Gemzell viser her, hvorledes notatet, der oprindeligt stod helt uformidlet, fra 1944 underkastes en bevidst forfalskning fra den nu afgåede storadmirals side, idet accenten forskubbes fra Norges-initiativets offensive til dets defensive træk, en udvikling der kulminerer i vidneforklaringerne under Nürnbergprocessen. Da Gemzell iøvrigt ikke i det samtidige materiale har kunnet finde spor efter de omtalte rapporter om engelske invasionsforberedelser, men tværtimod mener at kunne påvise, at Søkrigsledelsen i de første krigsmåneder regnede med en tilbageholdende engelsk holdning i Nordsøen, føles Gemzells argumentation tvingende.

Særdeles vigtig og nyskabende er også den svenske historikers placering af Norgesinitiativet som led i den kamp Raeder i de sidste år havde ført med de andre værnsgrene for at vinde Hitler for en maritim operationsplan⁴. Da han i oktoberdagene må opgive forhåbningerne om, at vest-offensiven kan føres igennem til egnede støttepunkter på den franske

³ Især Magne Skodvin: *Striden om okkupasjonsstyret i Norge*, 1956, Walther Hubatsch: *„Weserübung“*, 1960, og Earl F. Ziemke: *The German Northern Theater of Operations 1940–45*, 1960.

⁴ Se her universitetsadjunkt Ib Damgaard Petersens afhandling: *Aksen OKW-OKM*, ovenfor s. 91 ff.

Atlantehavskyst, ser han i Norges-planen et middel til at virkeliggøre sine drømme om flådens forrangstilling og genvinde det terræn som han havde sat til, siden krigsudbruddet overraskede flådeoprustningen og umuliggjorde Z-planen. Men Raeder kommer til kort med sine ønsker, fordi Hitler tænker i andre strategiske baner end sin flådechef og tror på den »korte« krigs, d. v. s. blitz-krigens muligheder. Også her har Gemzell gennem fremhævelsen af Hitlers strategiske alternativ: den »lange« krig og den »korte« krig udvidet vort syn på dynamikken i den militære planlægning i 1939. I januar 1939, da England rykker frem som hovedfjenden, indstiller Hitler sig på den »lange« krig og sikrer flådens prioritet gennem godkendelsen af Z-planen, men krigsudbruddet og erfaringerne fra Polen får ham til at satse på den »korte« krig, hvor flyet og tanken står i centrum. Alle Raeders bestræbelser for at få Førens godkendelse af et revideret oprustningsprogram baseret på ubåds-våbenet og hans ønsker om støttepunkter i Norge bliver derfor gjort til skamme, indtil Hitler i november-december p. g. a. ubevægeligheden på vestfronten atter begynder at hælde til den »lange« krig. Synspunktet er frugtbart, omend det kræver en grundigere videnskabelig underbygning for at overbevise end den Gemzell har haft tid til at foretage.

Periodens afgrænsning kan naturligvis altid diskuteres. Jeg mener, at det er uheldigt at Gemzell lader fremstillingen slutte den 14. december med Quislings besøg i Berlin og Hitlers ja til en foreløbig undersøgelse af Norgesproblemet. Ikke blot har han dermed skabt et skel i de tyske overvejelser som ikke fandtes, for Hitler havde endnu ikke besluttet sig til noget som helst og var tøvende og vakkende lige indtil Altmark-affæren den 17. februar 1940, men han er også løbet ind i en hel række nye problemer som ikke kan anskues ud fra den anlagte tyske synsvinkel, men kun kan forstås på en international baggrund. Derfor havde den rette afgrænsning efter min mening været den 10. oktober. Nu må man kun håbe, at Gemzell i det annoncerede andet bind gennem et oplysende resumé forstår at knytte den brudte tråd sammen igen og så iøvrigt har tid og kræfter til at foretage den parallelundersøgelse af de tyske og allierede planer som vil være et sådant binds egentlige raison d'être.

Den der søger til Gemzells disputats for at hente inspiration til debatten omkring samtidshistoriens særlige metodeproblemer vil blive skuffet. Den svenske forsker står på et positivistisk grundlag og fastslår uden tøven, at hans formål har været at give et *objektivt* billede af den tyske Norgesaktion (s. 1 og 2); imidlertid dementerer hans forfølgelse af Wegener-tesen på det kraftigste, at dette skulle være muligt. Til samtids-historikere, der som han selv er ved at gå til bunds i dokumentdyngerne, har han kun det råd at underkaste ethvert aktstykke en nøje kildekritisk prøvelse (s. 2). Vi havde imidlertid gerne hørt en smule om de tanker han trods alt selv må have gjort sig under udvælgelsen af sit kilde-

materiale. Heller ikke til sine interviews har han nogen kommentarer. Det er trist, for vi står alle meget famlende på dette nyopdyrkede felt, og enhver metodisk erfaring er her af den allerstørste interesse. Gemzell, der iøvrigt har givet en yderst fyldestgørende karakteristik af sine forskellige kildegrupper og har gjort et stort arbejde for at følge deres tilblivelse og overlevering, burde også have indføjet nogle data om de optagne interviews, f. eks. om han har benyttet båndoptager, om hans referater er blevet godkendt af de interviewede og i det hele taget under hvilke former samtalerne har fundet sted. Færre end en snes gange henviser Gemzell til sine interviews og sin korrespondance, og det sker da for at belyse mindre, ofte helt perifere spørgsmål af organisatorisk, biografisk eller arkivalisk karakter (se f. eks. s. 15, 37, 132 og 340). Holdningen afslører en betydelig skepsis overfor interviewets muligheder og burde være begrundet nærmere. En undtagelse fra det almindelige billede danner kun redegørelsen for Panserskibsprogrammet, hvor Dönitz, Wagner og Weichold må rykke i marken for at støtte forfatterens tese (s. 34). Da alle tre søofficerer imidlertid i årene 1926–28 indtog underordnede poster i flåden, kan deres vidneudsagn om marineledelsens planer og motiver ikke overbevise. Ejendommeligt forekommer det også, at Gemzell må ty til generaladmiral Böhm for at få oplysninger om forsvarsministeren, general Groeners udenrigspolitiske situationsbillede i 1932 (s. 36). Böhm var det år kun afdelingsleder i marineledelsen, og Gemzell burde nok have kunnet finde en bedre kilde. Til gengæld behøver han hele 9 interviews til at fastslå det nære forhold mellem Raeder og hans stabschef Schulte-Mönting (s. 323). Eksemplerne tyder på en betydelig usikkerhed hos Gemzell i benyttelsen af dette problemfyldte materiale, og det havde ikke gjort forfatteren ringere, om han havde delagtiggjort læserne i sine bekymringer.

Trods sine svagheder er Carl-Axel Gemzells disputats imidlertid en bog med meget store kvaliteter, og dens fremkomst har betydet en væsentlig landvinding for forskningen af dette vigtige tidsforløb i den anden verdenskrigs historie.

HANS KIRCHHOFF